

סימן יח

ספק אינטרנט "כשר"

שאלה:

יזמים יראי שמייים מעוניינים להקים ספק אינטרנט "כשר" שהמנויים עליו לא יוכלו לגלוש לאתרים שיש בהם פריצות ובעיות מוסריות אחרות. "סינון" האתרים הבעייתיים נעשה בחלקו הגדול באופן אוטומאטי אך כ-10% מהסינון חייב להעשות באופן ידני, ע"י אנשים שיצפו באתרים השונים. היות שהרצון הוא שהספק ישרת את כלל הציבור ולא רק את הציבור שומרי השבת, אין מנוס אלא לספק את השירות שבעה ימים בשבוע. האם מותר להושיב בשבת גויים אשר "יסננו" את האתרים הבעייתיים?

תשובה:

לשאלה זו שלושה היבטים:

- א. העסקת גוי בשבת העובד עבור יהודי.
- ב. שאלת איסור "לפני עיור לא תתן מכשול", או "מסייע ידי עוברי עבירה", בעצם הספקת השירות עבור יהודים המחללים שבת.
- ג. היבט ציבורי, האם ראוי שיהודים יראי שמים יקימו ספק אינטרנט המספק שירות גם בשבת.

העסקת גוי בשבת עבור היהודי

בתשובתנו לעיל¹ הארכנו בהיתר להפעיל בחו"ל עסק בשבת באמצעות גוי שיעבוד בקבלנות ויקבל אחוז מסויים מרווחי השבת – כאשר מדובר במקום בו יגרם הפסד גדול לעסק אם לא יפעל בשבת. כמו"כ הבאנו שם את דברי ערוך השולחן שבאר שמותר אף להכנס להכתחילה לעסקים כאלו משום שאל"כ ינעלו כל העסקים בפני יהודים יר"ש. דומה שדברים אלו שייכים גם בנידוננו שהרי ברור שהחברה לא תוכל להתקיים אם לא תספק שירות שבעה ימים בשבוע, ויש למנוע מצב בו יהודים יר"ש לא יוכלו להכנס לעסקי האינטרנט ולהשפיע על התכנים בו.

1. סימן יד.

על כן נלעני"ד שניתן בנסיבות אלו להעסיק את הגויים בשבת באופן שיעשו את המלאכה "אדעתא דנפשיה". העובדים יחשבו כקבלנים, דהיינו שיקבלו סכום כסף שיקבע מראש על כל בעיה ובעיה שיטפלו בה, ולא שכר יומי קבוע. אכן, הבדל גדול יש בין תשובתנו לעיל העוסקת בחו"ל, לבין הנידון דידן העוסק בארץ. כאשר מדובר בארץ, הרי שבנוסף לבעייתיות שבהעסקת הגוי בשבת, קיימת בעיה של איסור לפני עוור לא תיתן מכשול ושל "מסייע ידי עוברי עבירה", שהרי הלקוחות הפוטנציאלים הם יהודים. בשאלות אלו נעסוק להלן.

"לפני עוור" ומסייע ידי עוברי עבירה

בנוגע לאיסור "לפני עוור" או "מסייע ידי עוברי עבירה" יש לדון הן ביחס לכריתת החוזה עם הלקוחות, על פיו מספקת החברה שירות הכולל אפשרות להיות מחוברים לאינטרנט גם בשבת, והן ביחס להעסקתם של הגויים אשר בשבת עצמה מספקים שירות לגולשים יהודיים המחללים שבת. מוסכם על רוב הפוסקים שאיסור "לפני עוור לא תתן מכשול" מדאורייתא קיים רק ב"תרי עברי דנהרא", דהיינו בנסיבות בהן בלא סיועו של המסייע לא יכול היה עובר העבירה לעבור על האיסור.² עפ"י בנידון דידן אין, לכאורה, איסור של "לפני עוור" בעצם הספקת השירות שהרי קיימים ספקי אינטרנט אלטרנטיביים אליהם יכולים הלקוחות לפנות ואם כן אין זה בגדר של "תרי עברי דנהרא".

אלא שיש לערער על כך משתי סיבות:

- א. יש להניח שגם הספקים האחרים (בארץ) הם יהודים, וא"כ נכנסים כאן למחלוקת האם מצב זה מוגדר כ"תרי עברי דנהרא".³
- ב. השירות המסופק על ידי החברה הוא שירות ייחודי, וכרגע אין ספקים נוספים המספקים זאת. מסתבר, איפא, שאין להגדיר זאת כ"תרי עברי דנהרא", שהרי שירות כזה הכולל גם סינון אתרים בלתי ראויים, לא ניתן לקבל במקום אחר.⁴

2. גמ' עבודה זרה ו ע"ב. וראה באריכות דברינו בספר כתר, מחקרים בכלכלה ומשפט עפ"י ההלכה חלק ב פרק ט.

3. דעת המשנה למלך (הלכות מלוה ולווה פרק ד הלכה ב) שהעובדה שניתן היה להגיע אל דבר האיסור על ידי יהודי אחר שגם הוא היה עובר על "לפני עוור", אינה פוטרת את היהודי שהושיט בפועל את האיסור, ויש החולקים – ראה ספר כת"ר כרך ב, שמירת שבת בכלכלה המודרנית פרק ט.

4. ראה תשובתנו לעיל סימן יז.

ברם, נראה שבכל זאת אין לחשוש בעצם כריתת החוזה עם הלקוחות, לא לאיסור לפני עיור, ולא לאיסור מסייע ידי עוברי עבירה, משום שבשעה שנכרת החוזה בין החברה לבין הלקוחות, אין וודאות שהלקוחות יגלשו באינטרנט גם בשבת. בכגון זה מותר על פי ההלכה לתלות שלא יחללו שבת⁵ כל זה ביחס לעצם הספקת השירות. אך יש לדון עוד האם יש איסור "לפני עיור" או "מסייע" בהעסקתם של הגויים אשר משרתים בשבת לקוחות שודאי מחללים שבת.

כאמור, איסור לפני עיור קיים רק בתרי עברי דנהרא. משמעות הדבר היא, שאיסור לפני עיור קיים אם אלמלי הסיוע לא היתה העבירה יכולה להעשות **באותם תנאים**. בנידוננו, אמנם ודאי שהגולשים היו יכולים לגלוש בשבת גם אלמלי היו הגויים מסננים עבורם את האתרים, אך אין זה "באותם תנאים". גלישה כזו, דהינו גלישה עם סינון אתרים בשבת, אפשרית רק מחמת עבודתם של אותם גויים, וא"כ יהיה בכך, לכאורה, איסור דאורייתא של "לפני עיור לא תתן מכשול".

אלא שיש לדון האם איסור לפני עיור קיים גם כאשר הסיוע נעשה ע"י גויים.⁶ נחלקו הראשונים האם יש שליחות לגוי לחומרא. מחלוקתם היא בענין הלואה בריבית כאשר גוי לווה מישראל בריבית ומלווה את המעות לישראל אחר. דעת השולחן ערוך (יורה דעה קסח סעיף ו) שיש שליחות לחומרא: עובד כוכבים שלוח מעות מישראל בריבית וביקש להחזירם לו, ומצאו ישראל ואמר לו: תנם לי ואני אעלה לך כדרך שאתה מעלה לו, מותר. ואפילו א"ל: אני אעלה לו כדרך שאתה מעלה לו, מותר שבשביל העובד

5. ע' משנה ברורה סימן שמו ס"ק ז שהביא מהמג"א שבדבר המצוי תולים שישמש בהיתר אף בלא דרכי שלום, ואם מלאכת ההיתר אינה מצויה – תולים רק מפני דרכי שלום, ובנידוננו נראה שנחשב כדבר המצוי שהרי האיסור הוא רק ב-1/7 מימי השבוע וא"כ יש כאן רוב גדול להיתר. וע"ע שו"ת אגרות משה יו"ד א עב, ואו"ח ב פ, ציץ אליעזר חלק ד סימן ה פרק ד, יחוזה דעת ג סז, מנחת שלמה א לה. אכן יש להעיר שהנידון בו תולים להיתר הוא כאשר החפץ בו נעשה האיסור מושאל או מושכר ואילו בנידוננו יתכן והגלישה בשבת נעשית דרך מחשב המצוי ברשותה של החברה ספקית האינטרנט. ואמנם יתכן שאין בכך נפק"מ שהרי שהגולש אינו משתמש בגוף המחשב שברשותה של החברה אלא במחשב המצוי בביתו, אך מכל מקום טוב יותר לדאוג לכך שהמחשב דרכו גולשים לא ימצא בשבת ברשותה של החברה אלא יושכר לגוי וכדו'.

6. מסתבר שבפעילותו של הגוי עצמו אין משום "לפני עיור" לא תיתן מכשול" שהרי הוא אינו זה שאפשר בשימוש במחשב. אדרבה, הוא מונע כניסה לאתרים מסויימים, והדבר תלוי במציאות המדוייקת של תפקידו של הגוי. אכן, יש במעשים אלו משום סיוע וחיזוק ידי עוברי עבירה שהרי הוא מספק להם, בשעת העבירה, את השירות בו הם מעוניינים, ולא גרע מאמירת "תצלח מלאכתך" שכתבו הפוסקים לאיסור משום חיזוק ידי עוברי עבירה, או קניית חפץ גזול מגזלן וכדו'.

כוכבים נותנם לו. ואם העמידו אצל ישראל, אע"פ שנתן העובד כוכבים המעות בידו, והואיל ומדעת ישראל נותן, אסור.

ובאר שם הש"ך (ס"ק טו)

הואיל ומדעת הישראל נתן – הרי העובד כוכבים שלוחו של ישראל לחומרא ואסור מדרבנן כן הוא הסכמת רוב הפוסקים.

הרמ"א שם הביא את דעת המקילים:

הגה: ויש מקילין. ואפילו אם העמידו אצלו (טור בשם ר"ת ורא"ש). אבל העיקר כסברא הראשונה (ב"י בשם נימוק"י שכ"כ בשם ר"ן), אבל במקום שנהגו להקל אין למחות בידם (תשובת הרא"ש והגהמ"י).

ובאר הש"ך (ס"ק טז)

ויש מקילין – משום דאין שליחות לעובד כוכבים כלל הלכך כיון שקבל המעות מיד העובד כוכבים מותר.

אף שהנידון כאן היה איסור רבית, למד מכאן בשו"ת חוות יאיר⁷ גם לנידוננו, וכתב שעפ"י המחמירים יש לאסור ליהודי לשלוח גוי לעשות מעשה שיש בו משום איסור של "לפני עיור". על כן אסר לתת בשר טרף לגוי הנשוי ליהודיה מומרת משום שמכשיל בכך את היהודיה, גם אם הנתונה נעשית ע"י גוי:

גם אין היתר במה שאינו נותן הבשר ליד הגוי רק לשפחתו וה"ל לפני דלפני דהרי שלחה וכנותנו לידו דמי, דק"ל דלחומרא יש שליחות לגוי.

אלא שלמסקנה פסק החוות יאיר להתירא מכמה טעמים, חלקם שייכים גם בנודננו:

א. גם לסוברים שיש שליחות לגוי לחומרא, הרי זה מדרבנן, וא"כ יש לומר שאין זה שייך ביהודי מומר אשר, לדעת הש"ך, אין חובה להפרישו מאיסור.⁸

ב. מלשון רמ"א שכתב "ויש מחמירין" ולא כתב "ויש אוסרין" משמע שדעתו נוטה שמדינא אין שליחות לגוי לחומרא.

ג. הגוי הוא בעל הממון, והוא קונה את הבשר על חשבונו, ואע"פ שהגוי הקונה מאכיל המומרת ממנו הרי "אלפני דלפני", (=לפני עיור של לפני עיור, היהודי גורם לגוי שיעבור על לפני עיור) ועל כך איננו מוזהרים.

גם בנידון דידן, היות שמחמת איסור שבת, מועסקים הגויים כקבלנים העושים מלאכתם "אדעתא דנפשיה", אין לראות בהם שליחים של בעלי

7. שו"ת חוות יאיר סימן קפה, הובא להלכה בפתחי תשובה יורה דעה סימן קנא ס"ק ג.

8. ראה תשובתנו סימן נד, וראה גם בספר כת"ר שם עמ' 171 – 174.

החברה⁹, וממילא מעשיהם של בעלי החברה עשויים להחשב רק כ"לפני דלפני" ועל כן אין מוזהרים.¹⁰

לכך יש להוסיף את הסוברים שאין ללמוד מדין רבית לכל התורה כולה. לדעתם, רק באיסור רבית, וי"א גם באיסורי שבת, קבעו חכמים שיש שליחות לגוי לחומרא ואסרו גם מעשה הנעשה ע"י גוי, אך אין ללמוד מכאן לכל התורה כולה שיש שליחות לחומרא לגוי¹¹.

לכל האמור יש לצרף כצד להקל את סברת ר' עקיבא איגר,¹² שאין איסור מסייע ידי עוברי עבירה אם הסיוע נועד להפחית מן האיסור של עובר העבירה. ברור שבנידוננו נועד הסיוע להציל את הגולש מאיסור חמור של גלישה באתרי תועבה וכד', ועפ"י סברת ר' עקיבא איגר יש מקום להתירו.

ומצאנו סברא זו גם בדברי ר' משה פינשטיין אשר נשאל האם מותר להשכיר אולם ארועים לבעלי שמחה אשר ישתמשו באולם גם לריקודים מעורבים וכדו', ופסק להתירא בהסתמך בין השאר על כך שהשמחה כולל הריקודים המעורבים היתה נערכת בכל מקרה, וכאשר ישכרו את האולם עליו מדובר, הרי לכל הפחות ינצלו מאיסור מאכלות אסורות:

דהא ודאי כשלא ישכיר זה את האולם למי שירקדו בעבירה ישכרו לעשות החתונה אצל אחרים ואף אצל החשודים בעניני כשרות המאכלים ונמצא שאדרבה במה שמשכיר להם את האולם שלו מונעם מעבירה דמאכלות אסורות ולעבירה זו דרקוד הא לא מסייעם בעצם כלום שגם בלא סיוע הרי יעברו ולכן אף להמג"א אין לאסור.¹³

9. ע' הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק ו הלכה א אות ב. שו"ע הרב או"ח קונטרס אחרון סימן רסג הערה ח.

10. גמרא עבודה זרה כא ע"א.

11. ראה חידושי חתם סופר שבת קנ ע"א ד"ה ובספר תשובות פני יהושע יו"ד ג, בית מאיר אבהע"ז סימן ה, וכן משמע בכס"מ הלכות תרומות פרק א הלכה יא שבד"כ אין שליחות לנכרי אף לא לחומרא. וראה גם באור שמח הלכות מלוה ולוה פרק ה הלכה ד ש"רק במילי דממון ומשא ומתן וקנינים החמירו חכמים משום שליחות, אבל במידי דמצוה ודת... ודאי דאין שליחי". ואולם, למ"ד שבשבת יש שליחות לחומרא יתכן שנדוננו יהיה תלוי בחקירה המפורסמת אודות מהותו של איסור "לפני עיור". האם זהו איסור עצמי או שהוא הרחבה של האיסור שבו מכשילים: אם זהו איסור עצמי, לא יהיה איסור על היהודי לשלוח גוי לעשות מעשה שיש בו משום הכשלת יהודי בעבירה, אולם, עפ"י הצד השני של הספק, איסור לפני עוור הוא הרחבה של איסור שבת, וא"כ לסוברים שבשבת יש שליחות לגוי לחומרא – יהיה אסור לשלוח גוי לעשות מעשה שיש בו משום סיוע ליהודי בחילול שבת.

12. על השו"ע יורה דעה סימן קפא סעיף ו

13. שו"ת אגרות משה יורה דעה ח"א סימן עב

על כן נראה שאין לחשוש בנידונו לא לאיסור לפני עיור ולא לאיסור מסייע ידי עוברי עבירה, ובלבד שהסינון יעשה ע"י גויים המועסקים כקבלנים באופן שעושים את מלאכתם "אדעתא דנפשיה". כמו"כ ראוי לדאוג לכך שהמחשב דרכו גולשים לא ימצא בשבת ברשותה של החברה ספקית האינטרנט.

ההיבט הציבורי

בנידונו קיים קונפליקט בין הרצון, מצד אחד, להפריש יהודים מגלישה באתרים של זימה ופריצות, ובין הרצון שלא לתת חלילה לגיטמציה לחילולי שבת.

לכאורה יש לדמות זאת לנידון בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן מד) שם התבקש להתיר לאשה לטבול ביום השמיני שא"כ תמנע מטבילה ותכשל באיסור נידה החמור.

בדבריו שם כותב הוא, שאף שמצאנו מי שסובר שמתירים לאדם לעבור איסור קל על מנת להמנע מאיסור חמור, יש להבחין בין היתר פרטי ליחיד בצנעה, לבין היתר בפרהסיא:

"ולא דמי למה שהקילו חז"ל בשביל איזו סיבה ואונס דהתם הכל יודעים הסבה שבזה המקום וכולהו נשי דאותו מקום טבלי ביממא דתמניא ושוב אין כאן חשש, משא"כ בני"ד דכולהו טבלי בליל ז' וכי חזיא שאשה זו טובלת ביום והתירו לה יאמרו דמותר לטבול ביום שביעי ג"כ שהרי לאו כ"ע ידעי דאשה זו משונה מחברותיה ובושה לטבול בלילה, ותו דאחר שהדבר תלוי בדעתה ורצונה יהיו שארי נשים ג"כ אומרות כן, ע"כ אין הדבר ברור אצלי, "

ומסקנתו של הנצי"ב שם:

"הכלל דלהתיר איסור בשביל איסור צריך להיות מתון הרבה, וכמו רפואת הגוף שאם רואה הרופא דידו של אדם כואב הרבה, פעם מחליט לחתוך אותה כדי שלא יתמשך הכאב הלאה בחלל הגוף ויסתכן, ופעם מחליט דמוטב לסבול הכאב ולא להפסיד היד, ודבר זה אינו נעשה כ"א בישוב דעת איזה רופאים יחד דשני הצדדים מסוכנים, כך רפואת הנפש המקולקל בזה האופן צריך ישוב הרבה עם איזה דעות ב"א גדולי תורה ובקרבים אלהים ישפוט שלא ליתי לידי חורבה ח"ו"

אכן יש מקום להבחין בין הנידון בדברי הנצי"ב לבין נידונו. שם המדובר הוא להתיר איסור קל אחד על מנת להציל מאיסור חמור אחר, ואילו בנידונו אין מדובר בהתרת איסור. איננו מתירים חילול שבת חלילה על מנת להציל מאיסור גלישה באתרים שאינם ראויים. בנידונו המדובר רק בממעשה שעלול להתפרש כלגטמציה מסויימת לחילול שבת.

ומכל מקום גם בנידוננו ההכרעה בהיבט הציבור אינה פשוטה. ושמא טוב יותר שבראש החברה לא יעמדו יהודים ולכל הפחות לא יהודים שומרי מצוות, ובאופן כזה הפעלתה של החברה בשבת לא תתפרש כנתינת לגטמציה הלכתית לחילול שבת¹⁴. וצ"ע¹⁵.

14. וכעין הנאמר בחגיגה דף טז עמוד א "אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו – ילך למקום שאין מכירין אותו, וילבש שחורין ויתעטף שחורין, ויעשה מה שלבו חפץ, ואל יחלל שם שמים בפרהסיא!" וכפרוש תוסי' עיי"ש.

15. ראה הערת מו"ר הרב יעקב אריאל בנספח